

BİLİNÇ NEHRİ

Oliver Sacks 1933 yılında Londra'da, doktorlar ve bilim insanlarının çoğunlukta olduğu bir ailenin (annesi cerrah, babası aile hekimiydi) üyesi olarak dünyaya geldi. Tıp eğitimini Oxford Üniversitesi'nde tamamladı, San Francisco Mt. Zion Hastanesi'nde ve UCLA'de ihtisas yaptı. 1965 yılından itibaren nöroloji alanındaki çalışmalarını New York'ta sürdürdü. 2007'de Columbia Üniversitesi Tıp Merkezi'ne Nöroloji ve Psikoloji Profesörü olarak atandı. Son yıllarında NYU Tıp Fakültesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışan Dr. Sacks, NYU Epilepsi Merkezi çalışmalarına katkıda bulundu ve Warwick Üniversitesi'nde ders verdi. 1966 yılında Bronx'taki Beth Abraham Hastanesi'nde nöroloji danışmanı olarak görev yaparken deneysel bir ilaçla tedavi ederek hayata döndürdüğü hastalarını anlattığı *Uyanışlar* (2003, YKY) aynı adı taşıyan Oscar adayı bir filme uyarlandı ve Harold Pinter tarafından *A Kind of Alaska* adlı bir oyuna dönüştürüldü. Tourette sendromundan otizme farklı nörolojik vaka tarihçelerini anlattığı *Karısını Şapka Sanan Adam* (1996, YKY) ve *Mars'ta Bir Antropolog* (2011, YKY) kitaplarıyla uluslararası üne kavuşan Sacks, *Sesleri Görmek'te* (2001, YKY) sağır insanların dünyasını ve işaret dilini, *Renkkörleri Adası*'nda (1998, YKY) üyeleri renkkörü olan sıra dışı bir topluluğu anlattı. Doktorluk deneyimini *Migren'de* (2010, YKY), hastalık deneyimini *Dayanacak Bir Bacak'ta* (2012, YKY) paylaşan yazarın eşsiz otobiyografisi *Tungsten Dayı: Kimyasal Bir Çocukluğun Anıları* 2001'de (2004, YKY) yayımlandı. *Oaxaca Günlüğü* (2013, YKY) adlı bir gezi kitabı da bulunan ve son kitapları *Aklın Gözü* (2013, YKY), *Müzikofili – Müzik ve Beyin Öyküleri* (2014, YKY), *Halüsinasyonlar* (2015, YKY), *Hareket Halinde – Bir Hayat* (2016, YKY) olan yazar 30 Ağustos 2015'te Manhattan'da öldü. Sacks'ın ölümünden sonra, daha önce kitaplaşmamış yazılarının yer aldığı iki derleme yayımlandı: *Benim Periyodik Tablom* (2017, YKY) ve *Bilinç Nehri* (2019, YKY).

Dürin Tunç Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim bölümünden yüksek lisans derecesi aldı. Aynı alanda öğretim görevlisi olarak çalıştı. Editörlük ve çevirmenlik yapıyor.

Oliver Sacks'ın
YKY'deki kitapları

Karısını Şapka Sanan Adam (1996)
Renkkörleri Adası (1998)
Sesleri Görmek (2001)
Uyanışlar (2003)
Tungsten Dayı - Kimyasal Bir Çocukluğun Anıları (2004)
Dayanacak Bir Bacak (2010)
Migren (2010)
Mars'ta Bir Antropolog (2011)
Oaxaca Günlüğü (2013)
Aklın Gözü (2013)
Müzikofili – Müzik ve Beyin Öyküleri (2014)
Halüsinasyonlar (2015)
Hareket Halinde – Bir Hayat (2016)
Benim Periyodik Tablom (2017)
Bilinç Nehri (2019)

OLIVER SACKS

Bilinç Nehri

İnceleme

Çeviren
Dürri Tunç

YAPI KREDİ YAYINLARI

Bob Silvers'a

Yapı Kredi Yayınları - 5375
Edebiyat - 1534

Bilinç Nehri / Oliver Sacks
Özgün adı: **The River of Consciousness**
Çeviren: **Dürrin Tunç**

Kitap editörü: **Darmin Hadzibegović**
Düzeltili: **Başak Günsever**

Kapak tasarımı: **Nahide Dikel**
Sayfa tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Merve Çakıroğlu**

Baskı: A4 Ofset Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
Otosanayi Sitesi Yeşilce Mah. Donanma Sok.
No: 16 Seyrantepe - Kağıthane / İstanbul
Telefon: (0 212) 281 64 48
Sertifika No: 12168

Çeviriye temel alınan baskı: Picador, New York, 2017
1. baskı: İstanbul, Mayıs 2019
ISBN 978-975-08-4495-9

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2014
Sertifika No: 12334
Copyright © 2017 by the Oliver Sacks Foundation

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek taitım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İçindekiler

Önsöz • 9

Darwin ve Çiçeklerin Anlamı • 11

Hız • 26

Bilinç: Bitkilerin ve Solucanların Zihinsel Hayatı • 46

Öbür Yol: Nörolog Olarak Freud • 57

Belleğin Yanılabilirliği • 71

İşitsel Yanlış Anlamalar • 84

Yaratıcı Kendilik • 88

Genel Bir Rahatsızlık Duygusu • 99

Bilinç Nehri • 106

Skotomlar: Bilimde Unutma ve İhmal • 121

Bibliyografya • 143

Dizin • 149

Önsöz

Oliver Sacks, Ağustos 2015'teki ölümünden iki hafta önce, gözden geçireceği son kitap olan *Bilinç Nehri*'nin taslağını hazırladı ve üçümüzü kitabın baskı sürecini planlamakla görevlendirdi.

Bu kitabın katalizörlerinden biri, Sacks'ın 1991'de Hollandalı bir film yapımcısından *A Glorious Accident* (Görkemli Bir Kaza) adlı televizyon belgeseline katılmak üzere aldığı davetti. Belgesel dizinin son bölümünde altı bilim insanı –fizikçi Freeman Dyson, biyolog Rupert Sheldrake, paleontolog Stephen Jay Gould, bilim tarihçisi Stephen Toulmin, felsefeci Daniel Dennett ve Dr. Sacks– yaşamın kökeni, evrimin anlamı, bilincin doğası gibi, bilimin araştırdığı en önemli sorunları tartışmak için bir masanın çevresinde toplandılar. Hararetli tartışma sırasında açık olan bir şey varsa o da şuydu: Sacks *bütün* disiplinler arasında rahatlıkla dolaşabiliyordu. Bilimsel kavrayışı nörobilim veya tıpla sınırlı değildi; bütün bilimlerin meseleleri, fikirleri ve soruları onu heyecanlandırıyordu. İşte bu geniş deneyim ve tutku yelpazesi, Sacks'ın yalnızca insan deneyiminin değil, (bitkilerinki dahil) bütün yaşamın doğasını sorguladığı bu kitabın perspektifini oluşturuyor.

Bilinç Nehri'nde Sacks evrim, botanik, kimya, tıp, nörobilim ve sanat gibi disiplinleri ele alıyor ve kahramanları olan büyük ve yaratıcı bilim insanlarına, özellikle de Darwin'e, Freud'a ve William James'e başvuruyor. Bu yazarlar, küçüklüğünden beri Sacks'ın daimi refakatçileri olmuşlardır ve yapıtlarının çoğu bunlarla genişletilmiş bir sohbet gibi görülebilir. Darwin gibi Sacks da keskin bir gözlemciydi ve çoğunu hastaları ve meslektaşlarıyla yazışmalarından elde ettiği numuneleri biriktirmekten hoşlanırdı. Freud gibi, insan davranışının en bilmecemsi yanlarını anlamaya çalışırdı. Ve Sacks'ın konusu, zaman, bellek ve yaratıcılık araştırmalarında olduğu gibi teorik bile olsa, dikkatini her zaman, James gibi deneyimin özgüllüğüne yöneltirdi.

Dr. Sacks bu kitabı otuzu aşkın yıl boyunca editörü, mentoru ve arkadaşı olan ve burada toplanan yazılardan bazılarını ilk kez *The New York Review of Books*'ta yayımlayan Bob Silvers'a adamayı arzu etti.

Kate Edgar, Daniel Frank ve Bill Hayes

Darwin ve Çiçeklerin Anlamı

Charles Darwin'in kanonlaşmış hikâyesini hepimiz biliriz: Yirmi iki yaşındaki Darwin *Beagle*'a biniyor, dünyanın öteki ucuna gidiyor; Darwin Patagonya'da; Arjantin bozkırlarında (kendi atının bacaklarını kementle yakalıyor); Darwin Güney Amerika'da, soyu tükenmiş dev hayvanların kemiklerini topluyor; Darwin Avustralya'da, hâlâ Tanrı'ya inanıyor, ilk kez bir kanguru görünce hayrete düşüyor ("İki farklı Yaradanın işi olmalı bu"). Ve elbette Darwin Galapagos'ta, saka kuşlarının her adada farklı olduğunu gözlemliyor, canlıların nasıl evrildiğine ilişkin anlayışı temelinden değişmek üzere, bu değişim çeyrek yüzyıl sonra *Türlerin Kökeni Üzerine* adlı kitabının yayımlanmasıyla sonuçlanacak.

Kasım 1859'da *Türlerin Kökeni*'nin yayımlanmasıyla doruk noktasına ulaşan hikâyeye bir tür acıklı bölüm ekleniyor: İhtiyar ve hasta Darwin, ömründen kalan yirmi küsur yılda belli bir planı veya amacı olmaksızın Down House'un bahçelerinde vakit öldürüyor, belki bir iki kitap yazıyor ama başyapıtı çoktan geçmişte kalmış.

Hiçbir şey gerçeklikten bu kadar uzak olamazdı. Darwin hem doğal seçilim kuramını destekleyen kanıtlara hem de kuramına yönelik eleştirilere her zaman duyarlı kaldı; bu sayede *Türlerin Kökeni*'nin en az beş baskısını yayımladı. Gerçekten de 1859'dan sonra bahçesine ve seralarına çekilebilir veya dönebilirdi (Down House geniş bir araziyle ve beş serayla çevriliydi), fakat bunlar onun silahları haline geldi; seralarından dışarıdaki kuşkuculara –bitkilerdeki, özel bir yaratılışa veya tasarıma atfedilmesi çok zor olan sıra dışı yapıların ve davranışların betimlemelerinden oluşan– büyük kanıt füzeleri gönderiyordu: Evrim ve doğal seçilim lehine, *Türlerin Kökeni*'nde sunduklarından daha bile güçlü bir yığın kanıt.

Ne tuhaftır ki Darwin uzmanları bile altı kitap ve yetmiş küsur yazıdan oluşmasına rağmen Darwin'in botanik külliyatına görece az ilgi gösteriyorlar. Duane Isely 1994 tarihli *One Hundred and One Botanists* (Yüz Bir Botanikçi) adlı kitabında şöyle diyor:

Darwin hakkında başka herhangi bir biyologdan çok daha fazla şey yazılıp çizilmiştir... [oysaki] nadiren botanikçi olarak tanıtılır. (...) Kendi botanik araştırmalarını anlatan birkaç kitap yazdığı gerçeği çoğu eserde yer alır ama gelişigüzel biçimde, “Büyük adamın arada sırada oyuna ihtiyacı var” der gibi.

Darwin bitkilere hep sevecenlikle yaklaşırdı, onlara karşı özel bir hayranlık da beslerdi. (Özyaşam öyküsünde “Örgütlü varlıklar skalasında bitkileri yukarılara taşımak her zaman hoşuma gitmiştir” diye yazar.) Botaniğe meraklı bir ailede büyümüştü. Büyükbabası Erasmus Darwin’in *The Botanic Garden* (Botanik Bahçesi) adlı iki ciltlik uzun bir şiiri vardı. Charles ise geniş bahçeleri yalnızca çiçeklerle değil, kuvvetlenmeleri için birbiriyle çaprazlanmış çeşitli elma ağaçlarıyla dolu olan bir evde büyümüştü. Cambridge’de öğrenciyken aksatmadan girdiği tek ders botanikçi J. S. Henslow’un dersiydi. Öğrencisinin sıra dışı niteliklerini fark ederek ona *Beagle*’da bir pozisyon ayarlayan da zaten Henslow oldu.

Darwin, Henslow’a gittiği yerlerdeki hayvanlar, bitki örtüsü ve yer yapısı hakkındaki gözlemlerle dolu, son derece ayrıntılı mektuplar yazdı. (Bu mektuplar basılıp dolaşıma sokulunca, bilim çevrelerinde Darwin’e, *Beagle* daha İngiltere’ye dönmeden ün kazandıracaktı.) Darwin, yine Henslow için Galapagos adalarında çiçek açmış bütün bitkilerin özenli bir koleksiyonunu yaptı ve adaların her birinin genellikle aynı cinsin farklı türlerine ev sahipliği yapabildiğini kaydetti. Bu, yeni türlerin ortaya çıkmasında coğrafi çeşitliliğin rolü üzerine düşünürken onun için çok önemli bir kanıt haline gelecekti.

Gerçekten de David Kohn’un 2008 tarihli müthiş bir denemesinde işaret ettiği gibi, Darwin’in sayıları iki yüzü aşan Galapagos bitki numuneleri “bütün doğa tarihinde en etkili yegâne canlı koleksiyonudur. (...) Bunlar ayrıca, adalardaki türlerin evriminin en iyi belgelenmiş örneğidir.”

(Buna karşılık Darwin’in topladığı kuşlar ait oldukları adayla her zaman doğru biçimde eşleştirilmemiştir. Bu kuşlar ancak Darwin İngiltere’ye döndükten sonra gemideki arkadaşlarının topladıkları numunelerle birleştirilmiş ve ornitolog John Gould tarafından sınıflandırılmıştır.)

Darwin iki botanikçiyle, Kew Gardens’daki Joseph Dalton Hooker’la ve Harvard’daki Asa Gray’le yakın arkadaş oldu. Hooker 1840’larda sırdaşı olmuştu –evrim üzerine çalışmasının ilk müsveddelerini gösterdiği tek kişiydi–; Asa Gray ise Darwin’in yakın çevresine 1850’lerde girecekti. Darwin her ikisine de gitgide artan bir coşkuyla evrim teorisini (“*bizim teorimiz*”) anlattığı mektuplar yazardı.

Fakat her ne kadar Darwin kendisine yerbilimci demekten hoşlanıyorsa da (Beagle yolculuğu sırasında yaptığı gözlemlere dayanan üç yerbilim kitabı yazdı ve mercan kayalarının kökeni hakkında çarpıcı özgünlükte bir teori geliştirdi; bu teori deneysel olarak ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısında kanıtlanmıştır) botanikçi olmadığı konusunda ısrarlıydı. Bunun bir nedeni, botanikğin o dönem (on sekizinci yüzyılın başında Stephen Hales’in bitki fizyolojisiyle ilgili müthiş deneylerle dolu *Vegetable Statics* kitabıyla yaptığı erken başlangıca rağmen) neredeyse tamamen betimleyici ve taksonomik bir disiplin olmasıydı: Bitkiler tanımlanıyor, sınıflandırılıyor, adlandırılıyor, ama *araştırılmıyordu*. Darwin ise, bitki yapısının ve davranışının sadece “ne” olduğuyla değil, “neden”i ve “nasıl”ıyla da ilgilenen üstün bir araştırmacıydı.

Darwin için botanik, Victoria çağında yaşamış birçoklarının tersine sadece bir merak veya hobiden ibaret değildi; bitki araştırmalarına her zaman teorik bir amaç eşlik ediyordu ve bu teorik amaç da evrim ve doğal seçilimle ilgiliydi. Oğlu Francis’in de yazdığı gibi babası “en ufak bir temasla karşılaşınca herhangi bir kanala akmaya hazır bir kuramsallaştırma kuvvetiyle dolu gibiydi, öyle ki ne kadar önemsiz olursa olsun hiçbir olgu bir teori akışını engelleyemezdi.” Bu akış iki yönlüydü; Darwin’in kendisi de sık sık “etkin bir kuramlaştırıcı olmadan iyi bir gözlemci olunamayacağını” söylerdi.

On sekizinci yüzyılda İsveçli bilim insanı Carl Linnaeus çiçeklerin eril ve dişil eşey organları olduğunu gösterdi ve sınıflandırmasını bunun üzerine kurdu. Fakat neredeyse bütün dünya çiçeklerin kendi kendilerini dölediğini sanıyordu – yoksa niye her çiçekte eril ve dişil organlar olsundu ki? Linnaeus, dokuz eril bir dişil cinsel organı olan bir çiçeği, çevresi dokuz aşıkla sarılmış bir genç kızın bulunduğu bir yatak odasına benzeterek bu fikirle eğleniyordu. Darwin’in büyükbabasının kitabının *The Loves of the*